

IV. SZÍNRE LÉPNEK A HUNOK

Az inogó római birodalom

A III. és IV. század folyamán, a már néhány évszázada a Kaszpi-tengertől keletre elterülő füves pusztaságokon élő, állandó mozgásban levő hun társadalom, a mindinkább krízisbe kerülő római birodalommal párhuzamosan erősödött, mintha csak közelgő történelmi pillanatát várta volna. Bár az állandóan jelen levő gondok és nehézségek közepette eleinte nem úgy viselkedtek, mint nagy események jövődő főszereplői; a hunok éltek megszokott, szigorú szabályok szabta életüket, egyik legelőről a másikra terelgetve jószágállományukat.

A római oldalon – a belső társadalmi mozgások és a fenyegető külső ellenség hatására –, haladéktalan reformokra volt szükség, amelyekre a IV. század kezdetén Diocletianus császár szánta rá magát. A dunai határ védelme érdekében lényeges katonai és közigazgatási változásokat eszközölt. A közigazgatási reform lényege az volt, hogy két részre osztotta a birodalmat, ami később alapul szolgált a keletrómai (bizánc) és nyugatrómai (latin) birodalom kialakulására. A lehetőségekhez mérten Diocletianus, Nagy Constantinus és Valentinianus uralkodása alatt is nagyméretű erősítési munkákat folytatott a Duna vonalán, amelyek 375-ben, Valentinianus halálával értek véget. Akkor amikor a hunok a római határtól még elég messze voltak ugyan, de már megkezdték hosszan tartó offenzívájukat. Erre a rómaiak csak az intenzívebbé váló germán vándorlás nyomán figyeltek fel. Három év múlva azonban, a Hadrianopolisnál elszenvedett vereség után szomorúan tapasztalhatták a megindult folyamat kellemetlen következményeit.

A római birodalomban a régi erények már csak az irodalomban és az emlékezetben éltek. A rabszolgatartó társadalom eresztékeiben ropogott; a kapzsiság, az üzérkedés, a kizsákmányolás, a korrupció uralkodott. Ugyanakkor egyre terjedt a kereszténység, amely egyáltalán nem járult hozzá a régi uralmi rendszer erősítéséhez. Meg-megújuló, időnként éles formákat öltő vitáival, amelyek az egyes hitirányzatok között pattantak ki, inkább bontották az egységet. A tarthatatlan közállapotokról a korabeli feljegyzések némelyike nagyon meggyőző részleteket őrzött meg. Idézhetjük például azt a vallomást, amelyet

Priszkosz Rhétor, bizánci diplomata és történetíró a hunok „fővárosában” jegyezt fel Attila uralkodása korában. Priszkosz egyszer sétája közben váratlanul egy görög honfitársával találkozott, aki életéről és a római területen uralkodó állapotokról mondta el véleményét: „Amint így töltöttem az időt és járkálgattam a szállás kerítése előtt, egyszerre közeledik valaki, akit szkíta ruházatról barbárnak gondoltam – és hellénül üdvözlök, Isten hozott-at kiáltva felém. Csodálkoztam. Hát hellénül beszél ez a szkíta? Mert nem könnyű közöttük olyat találni, aki hellén nyelven beszél, azokat kivéve, akiket hadifogolyként hoztak Trákiából és a tenger melléki Illiriából (a mai Dalmácia).

Hanem ezeket bárki felismerheti szakadozott ruháikról és borzas fejükről, de ez szép öltözetével és köröskörül megnyírt fejével jómódú szkítához hasonlított. Kérdésemre elmosolyodva mondta, hogy görög származású, és kereskedni ment Vimináciumba az Iszte melletti városba (a mai Kostolac a Duna jobb partján – megj. Sz. L.). Midőn a város a barbárok hatalmába került, ő gazdagsága miatt Onegésziosznak, mostani gazdájának jutott zsákmányul. Mivel pedig a rómaiak és az akacirok ellen folytatott későbbi csatákban kitüntette magát, szabadságot nyert jutalmul.

Barbár feleséget vett, már gyermekei is vannak. Onegésziosszal közös asztalt tart s jelenlegi életét jobbnak tartja az előbbinél. A szkíta föld lakói ugyanis háború után nyugalomban élnek, mindenki élvezi vagyonát, és nem, vagy kis mértékben van másoknak terhére, vagy mások az övékére. Ellenben a rómaiak között lakók háborúban könnyen tönkremennek, mert másoktól várják megmentésüket. Békében pedig még keservesebb az életük, a túl szigorú adóztatás és a különböző károk miatt, mert a törvény nem áll mindenki felett, hanem ha



Adófizetés a rómaiaknál. Dombormű

a bűnös a gazdagok közül való, megtörténik, hogy nem lakol gazságáért, ha pedig szegény, és nem tudja ügyét védelmezni, ki kell állnia a törvény által kiszabott büntetést. Ami az egészben a legkeservesebb: csak pénzért nyerhetni igazságot, mert senki a megsértettnek igazságot nem szolgáltat, hacsak pénzt nem ad a bírónak és a bíró környezetének.”

A görög véleménye feltehetően nem volt egyedülálló, és, bár a vallomás Attila idejében hangzott el, a helyzet nem lehetett jobb két-három évtizeddel korábban sem. Az idő a hunoknak dolgozott. Azokkal a mozgalmakkal egyetemben, amelyek Északnyugat-Európából kiindulva a germán törzsek körében voltak érezhetőek már a III. századtól kezdve, és amelyeknek következménye az volt (a hunok mintegy természetes ellensúlyozásaképpen), hogy megkezdődött a germánok nagyméretű vándorlása dél és délkelet felé, a Rajnával és a Dunával határos római tartományokat és a Fekete-tenger mellékét véve célba. A két folyó mellékén megállapodott törzsek és az Alföldön élő szarmaták kitarotán gyengítették a rómaiak védelmi vonalait, amelyeket a „házigazdák” más barbár „szövetségesek” befogadásával próbáltak megerősíteni. Ez azonban oda vezetett, hogy a védelem hatékonysága a IV. század második felétől kezdve a jövevény, barbár szövetségeseknek a függvényévé vált. A határokon belül letelepített, a római civilizációhoz nem szokott törzsek nem tudtak és nem is akartak beleilleszkedni a tartományok gazdasági életébe, nem tudtak és nem is óhajtottak részt vállalni a termelés ferasztó feladataiban. A központi hatalom segélyből éltek, és ha ez a segély késett vagy elmaradt (amire volt példa), a „szövetségesek” a környező, egyre szegényedő őslakosság sarcolásával igyekeztek problémájukat megoldani.

A birodalom szervezésében bekövetkezett változások is mélyrehatóak voltak és meghatározó következményekkel jártak. 395-ben I. vagy Nagy Theodosius császár halála után, végrendelete értelmében a hatalmat két fia, Arcadius és Honorius vette át. Az előbbi a keleti, az utóbbi pedig a nyugati rész felett gyakorolta az uralkodói teendőket. Függetlenül attól, hogy a két országrész elméletileg és a törvényhozás terén gyakorlatilag is még egy ideig egységesnek volt tekinthető, hamarosan mindkettő elindult a teljes önállóság útján. A mi szempontunkból az előállt helyzet azért érdemel megkülönböztetett figyelmet, mert a két országrészt elválasztó határvonal a Drina folyót követte, és míg Pannónia (tehát Szerémség is) a nyugati rész fennhatósága alá tartozott, addig a mai Szerbia és Bulgária területe a keleti főváros, Konstantinápoly felségterülete lett. Az Alföld tehát mindkettővel szoros kapcsolatban maradt.

Az események alakulására még további, kevésbé látványos tényezők is hatás-

sal voltak. A Duna – például – Európának nemcsak egyik legjelentősebb folyója és közlekedési útvonala, hanem annak a hatalmas füves területnek a legnyugatibb határa is, amelyet eurázsiai sztyeppnek neveznek. Botanikusok szerint az Alföld területén, az emberkéz még nem érintette helyeken olyan egyedi növények és növénycsoportok találhatóak, amelyek csak a tőlünk keletre elterülő sztyeppekre jellemzők. Az tehát, hogy a hunok és más nomád társadalmak tipikus vagy csak részben tipikus képviselői (avarok, magyarok) vándorlásuk közben végül is éppen az Alföldön állapodtak meg, nemcsak a történelemnek bizarr játéka, hanem lényegbevágó természeti tényezők logikus következménye is.

A gótok leigázása

A keletre vándorolt germán törzsek legkeletibb képviselői, a herulok, az osztrogótok és a vízigótok kezükben tartották a Fekete-tenger északi partvidékét, és helyzetüknél fogva útjukban voltak a nyugat felé törő hunoknak. Miután az alánok zömét, akik a Kaszpi-tenger mellékén és a Kaukázusban tanyáztak, már korábban leigázták, más részüket pedig szétugrasztották, követező lépésként le kellett igáznuiuk a gótokat.

A két gót királyság közül történetesen az osztrogót, a hunokhoz közelebb eső fél volt a szervezettebb, az erősebb. Ellentétben a vízigótokkal, egységes királyságuk volt, amelynek az élén Hermanarich állt, aki korábban uralma alá hajtotta a herulokat, a szláv venéteket (a Dnyeper felső folyása mentén), a baltoakat (a Balti-tenger partvidékén) és egyes finnugor eredetű népeket is a Volga felső folyása vidékén.

A vízigótok tőlük nyugatabbra, a Dnyepertől a Kárpátok irányában elterülő folyóvölgyekkel szabdaltn dombvidéken, Moldvában, a Havasalföldön, illetőleg Erdély déli részeiben éltek. Törzsi szervezetük változatlanul olyan volt, mint régen, amikor még északon, Skandináviában éltek; kis helyi fejedelmek kormányozták őket, akik csak nagyobb feladatok megoldása előtt egyesítették erőiket. Habár, mint az a későbbi hadrianopolisi csata példájából világosan ki fog tűnni, egyáltalán nem képviseltek lebecsülendő erőt.

370-ben elérkezett az osztrogót királyság utolsó órája. Egy legenda szerint az uralmuk alatt élő egyik szarmata törzs, hogy uraitól megszabaduljon, érintkezésbe lépett a hunokkal. A szövetekezést azonban felfedezték és az összeésküvők vezetője – a roxolánok főnöke – megszökött. Hermanarich azonban, aki akkor állítólag 110 éves volt, elfogatta annak nejét, négy szilaj ló farkához köttette

és széttépte. A nő fivérei bosszút esküdtek és elhatározták, hogy Hermanarichot orvul megölik. Tervük azonban nem sikerült, a fejedelem megsebesült, de életben maradt. Még betegen feküdt, amikor a hunok Balambér, első ismert fejedelmük vezetésével rátámadtak népére. A seregek kétszer is megütköztek, a harc véres volt, de a hunok győzelme egy pillanatig sem volt kétséges. Hermanarich, amikor látta a mindegyre közeledő vereséget, öngyilkos lett – a kardjába dőlt. Népének egy része elmenekült, a másik, nagyobb része pedig törzsfőnökeik vezetésével a hunok vazallusa lett.



*Germán törzsfőnök a III. századból, harci felszereléssel.
Újabbkori rekonstrukció*

Az osztrogótok legyőzése után a hunok már a Dnyeszter vizéből itathatták lovaikat. A túlsó parton levő vízigótoknak, akik Athanarich vezetése alatt állottak, nem lehettek illúzióik arról, hogy nem zúdúlnak rájuk is a hun lovasok. Úgy látszik azonban, hogy a hunoknak évek kellettek ahhoz, hogy az

újonnan meghódolt népeket államszervezetükbe építsék, így a várt esemény csak 376-ban következett be. A gótok a támadás időpontját valamiképpen megtudhatták, mert felkészülten vártak az összecsapásra. A Dnyeszter nyugati partján foglaltak állást, és, úgy látszik, valamiben fondorkodtak, mert Munderich vezetésével csapatokat küldtek a hunok elé, nem számítva, hogy azok túljárhatnak az eszükön.

A hagyomány szerint gyönyörű kora nyári éjszaka volt, amikor Munderich csapatával becserkészte magát a hunok közelébe. Azok úgy tettek, mintha egyáltalán nem lenne tudomásuk a közeli ellenségről, sűrögtek-forogtak, tábornüzeket gyűjtöttek, egyszóval a megszokott tábori élet benyomását keltették. Ezzel sikerült megtéveszteniük a gótokat. Miközben a hun haderő ütöképes része a holdfényes éjszakában kerülővel átkelt a Dnyeszteren, a gót főszereg közelébe lopózkodott és meglepetésszerűen rajtaütött. A beállt kavargás óriási volt. A tervszerűen támadó hunoknak könnyű dolguk volt, mert a gótok ereje hamar megtört, és Athanarich serege szétfutott. Ezzel a hunok előtt megnyílt az út egészen az Isztroszig, ahogyan az Al-Dunát a görögök akkor nevezték.

A két gót királyság felett aratott győzelem nagyon megerősítette a hunok önbizalmát, amelyet valószínűleg tápláltak még a régi hagyományok is, a Mao-tun féle birodalom emléke, azon felül itt voltak a közbeeső portyázások tapasztalatai, illetve a dunai határvonalon kialakult katonai és politikai helyzet: a két részre szakadt római birodalom, s az ellene irányuló hódítás lehetősége. Az európai feltételekhez azonban még alkalmazkodniuk kellett. Ezért a hun vezetők fontos lépésre szánták magukat; a harcos erények további erősítése érdekében átszervezték a társadalmat. Ennek az átszervezésnek a részletei, sajnos, nem ismeretesek előttünk, de biztosan nem ment simán. Lényege abból állt, hogy a vezérek a kisebb jelentőségű törzsfőnökök hatalmát megnyirbálták, amivel elejét vették a széthúzásnak, és megerősítették a központi hatalmat. Ezt úgy kell érteni, hogy a döntések meghozatalának joga teljes egészében a vezértörzs kezében összpontosult. A hun vezetés legfontosabb gondja az lett, hogy a fegyverforgatók létszámát – a lehetőségekhez mérten – megnövelje.

Ezeket a változásokat az V. század elején, Balambér utóda, Rua nagyfejedelem idejében hajtották végre, aki fivérével, Oktárral közösen uralkodott. Nem lehet pontosan megállapítani, de úgy látszik, a hunoknak elég sok gondjuk adódott a legyőzött népekkel, mert a vízigótok feletti győzelmet követően kerek húsz éven át tartózkodtak mindennemű háborútól. 395-ig a források nem is említik őket.

A hadrianopolisi csata

A nyugati gótok veresége után két részre szakadtak. Az egyik (a pogányok) Athanarich vezetésével a Duna–Tisza–Maros közé vonult, míg a másik (keresztény) rész, a rómaiaknak szövetséget ajánlva, Thráciába, a mai Bulgária területére kért bebocsátást. Valens császár alkalmas pillanatban érkezett segítséget látott bennük, akiket szembe lehet majd állítani a hunokkal, és ezért megengedte, hogy római területen telepedjenek le.

Az elvárások nagyok voltak, így a bizalom is az első pillattól kezdve akkora, hogy az már felelőtlenséggel volt határos. A Duna bal partján felsorakozott gótokat a felelős római katonai személyek a figyelmeztetés ellenére sem fegyverezték le, mielőtt törzsek és nemzetiségek szerint a gályák a tulsó partra szállították volna őket. Nagy mulasztást követtek el. A helyzet amúgy is a patnásig feszült volt, csak fel kellett bősztíteni az egyébként is ingerlékeny, hazájukat vesztett tömegeket, hogy a szikra lángot vessen. Erről a szikráról később a pénzsóvár császári hivatalnokok és tisztek gondoskodtak.

A gótoknak a kincstár által kiutalt élelmiszerével a felelős hivatalnokok csúnya visszaéléseket követtek el, ami lázongást váltott ki az újdonsült szövetségesek körében. Mivel a helyzet nem javult, a morgást lázadás követte, amely végül fegyveres felkelésbe torkollott. Maga Valens császár sietett seregei élén a szövetségesekből támadt ellenség megfékezésére.

Ammianus Marcellinus római történétíró ezt a Rómára és Európa jövőjére egyaránt sorsdöntő ütközetet a következőképpen írta le:

„... Amint felvirradt annak a napnak a hajnala, amely mint augusztus hó 9-e fel van jegyezve az évkönyveinkben (378 augusztusa), hadseregünk nagy sebességgel felkerekedett, miután az összes málhát és felszerelést Hadrianopolis falai közelében a légiókból szervezett megfelelő fedezet alatt elhelyezték. Miután tehát a rögös utakon egy darabig haladtak és a forró nap már dél felé sietett, a nyolcadik mérföldkőnél végre megpillantották az ellenség szekereit, amelyeket a felderítő osztagok jelentései szerint szabályos körben rendeztek el (a gótok, megj. Sz. L.). Míg a barbár tömeg szokása szerint vad és baljóslatú üvöltésre fakadt, a római vezérek megalakították a harcrendet olyanformán, hogy a jobb szárnyon a lovasság került az első sorba, a gyalogság legnagyobb része pedig tartalékban volt. A bal szárnyra szánt lovasságot csak nagy nehezen tudták összehozni, mivel a legtöbben még széttagolva útban voltak és csak most siettek gyors ügetésben helyükre. Mialatt ez a szárny még zavartalanul

kialakult, a barbárok megijedtek az irtózatos zajtól, amelyet a fegyverek csőrömpölése és a fenyegetően döngetett pajzsok okoztak.

Mínt hogy az ellenség egy része távol volt, és még nem érkezett meg, követeket küldtek békeajánlattal. A császárnak a követség nem volt elég előkelő, ezért azt kívánta, hogy érvényes szerződés megkötése végett küldjenek arra való főurakat. Ám azok szándékosan késlekedtek, hogy lovasaik, akiknek megérkezését minden percben várták, a csalóka fegyverszünet alatt visszatérhessenek, a mi katonáink pedig a fullasztó nyári hőségtől és a szomszúságtól eltikkadjanak. Ezalatt a terjedelmes mezőn lángok csaptak fel, amelyeket az ellenség rózsével és egyéb e célra összehordott száraz anyaggal élesztett. Ehhez a bajhoz még egy másik végzetes körülmény is járult, hogy tudniillik az embereket és állatokat nagy éhség gyötörte. (...)

Most mindenfelől összecsaptak és Bellona (*a harc istennője – megj. Sz. L.*) baljóslatú zengéssel megfújta a harci riadót, szokatlan dühvel nekikészülvén a rómaiak megrontásának. A mieink hátrálni kezdtek, de sokfelől jövő biztató szóra megálltak; a tüzként továbbterjedő csata félelemmel töltötte el katonáinkat, amint látták, hogy terítik le sok társukat a csavarintva behajított dárdák és nyilvesszők. Ezután úgy csaptak össze a hadsorok, mint az egymásnak rontó hadihajók, és rengő hullámként hömpölyögtek fel és alá.

A végtelen tömegekben özönlő barbárok eltapostak embert és állatot, a tö-



Rómaiak harca a barbárokkal. Dombormű

mött hadsorok közt pedig sehol sem lehetett rést találni a visszafordulásra és a szörnyű tolongásból semmiképpen sem lehetett kijutni, a mieink is halálra szántan újra a kardhoz nyúltak és vagdosták az arcból támadó ellenséget; a kölcsönös csapásoktól beszakadtak a sisakok és a mellvérték.

Látni lehetett a vadságában elbizakodott barbárt, amint dühtől eltorzult arccal, elmetszett inakkal, vagy levágott kézzel és átdöfött oldalakkal, még a halál mezsgyéjén is fenyegetve hordta körül dacos tekintetét; látni lehetett, mint rántják egymást földre a küzdők, miként telik meg a mező az elesettek holttesteivel; közben hallani lehetett a haldoklók és a tátongó sebekkel borított emberek jajveszékelését. Végre az egész mezőt a vér sötétre színezte és bárhova nézett a szem, elesettek halmai emelkedtek és a küzdők kímélet nélkül taposták az élettelen testeket. A magasan járó nap perzselő sugarait küldte a mindinkább fogyó rómaiakra, akik éhségtől és szomjúságtól tikkadoztak és fegyvereik súlya alatt görnyedeztek. Végre a barbárok rájuk nehezedő súlya alatt meghajlottak a mi soraink, és nem lévén más menedékük ebben a végső szorultságban, futásnak eredtek, ki merre látott.

Végre ezeknek a soha nem pótolható, a római birodalomnak olyan sokba kerülő veszteségeknek az éj vetett véget, amelybe még egy holdsugár sem vitt derűt.

A császár mindjárt a sötétség beálltával a közkatonák közé keveredett, és amint sejteni lehetett, nyíltól súlyosan megsebesülve elesett és rövid haláltusa után kimúlt; nem is került elő többé sehol sem. Az ellenség közül ugyanis néhányan még sokáig ott lézengtek azokon a tájakon, hogy fosztogassák a holtakat, de a vert seregből és az odavalók közül senki sem mert oda közeledni.”

(Részletek Ammianus Marcellinus: Rerum gestarum, XXXI. könyvből. – Ford. Pirchala Imre. Megjelent A hadművészet ókori klaszszikusai c. műben, 1963-ban. Szerk. Hahn István.)

– In occasu saeculi sumus!

– A véletlenek századában élünk! – kiáltott fel megdöbbenésében Ambrosius, milánói püspök, amikor tudomására jutott, hogy a vízígótok megverték Valens császár hadseregét, és magát az uralkodót is megölték. Tényleg végzetes esemény volt ez a római impérium számára. A szörnyű csatában egy elit római had-

sereg veszett el. Ezzel a Duna alsó folyása mentén fekvő és védelmi szempontból nagyon fontos provinciák gyakorlatilag minden védelem nélkül maradtak.

A hadrianopolisi vereséget követően a vízigótok egész Görögországot végigpusztították, bekalandozták a mai Jugoszlávia nyugati részeit, sok pusztítást okozva Dalmácia területén. Isztrián keresztül eljutottak Itáliába is, kétszer kirabolva Rómát, végül Galliában, a mai Franciaország területén telepedtek le és a nyugatrómaiak csatlósaivá váltak. Ha azt gondolták, hogy ezzel elég messze kerültek a rettegett hunoktól, akkor tévedtek, mert a sors úgy akarta, hogy még egyszer elébük kellett állniuk, csak az újabb találkozás már unokáikra várt. 451-ben Nyugat-Róma szövetségesei Attila serege ellen vonultak a catalaunumi mezőkre.

A hadrianopolisi katasztrófa következményeire, a IV. és V. század fordulójára kialakult állapotokra plasztikusan világítanak rá Hyeronimus (Szent Jeromos) hátramaradt leveleinek egyes részei. Tőle származik az alábbi két idézet:

„Miután az ellenség a Duna védővonalát átlépte, harminc éven át folyt a háború a római birodalom szívében. A hosszantartó szerencsétlenség elapasztotta könnyeinket. A néhány öregon kívül mindenki az ellenséges megszállás és ostrom alatt született. (...) Ki tartotta volna ezt lehetségesnek? (...) Rómának saját határain belül kellett harcolnia, nem dicsőségének növeléséért, hanem létének megmentéséért. Nem, már nem is harcol többé, hanem arannyal és minden vagyonával váltja meg életét...”

Utolsó mondatával bizonyosan arra a védelmi rendszerre célzott a levélíró, amely idegen zsoldosokra, az úgynevezett „szövetségesekre” épült. Az alábbi-val pedig az általános felfordulásra utal:

„Irtózatos! Összeomlik a világ, de bűneink fennmaradnak. Nagy hírű városunk, a római birodalom feje, egyetlen tűzvész áldozatává vált. Nincs olyan vidék, ahol az ember ne találkozna Rómából jött emberekkel...”

A nyugati gótok beözönlését követően alig volt jelentősebb esemény a római birodalomban, amelyben ne vettek volna részt germán népek vagy germán eredetű hadvezérek. Mindenfelé barbárokkal lehetett találkozni. Eleinte, amíg hozzá nem szoktak, a rómaiaknak furcsa volt maguk között látni olyan embereket, akiknek a külleme merőben különbözött a Mediterráneum őslakóinak kinézésétől. A jövevényeket megközelítőleg a következőképpen jellemezték: magasak, erős termetűek, hosszúlábúak, szemük kék, hajuk pedig szőke vagy vörös.

A germán férfiaknál a vörös haj a harci erények jele volt. Egyébként borot-



Germán férfi koponyája jellegzetes hajviselettel. A lelet egy tőzegbányájából került felszínre

válkoztak és hajukat is vágták. Csak a fogadalmat tevők nem nyíratkoztak. Hogy az ilyen külsőségekre is adtak, látszik az abból is, hogy a sötét hajszínűek szokítotték magukat. Arra, hogy miképpen, egy későbbi, XV. századból ránk maradt adat alapján következtethetünk. A reneszánsz idején vizelettel dörzsölték be, majd kiültek a tűző napra. Ennek a hajkultusznak anyagi bizonyítékait is fel lehet mutatni: a népvándorlás kori germán temetőkből a csontból készített fésűk a gyakori tárgyak közé tartoznak.

A férfiak egyfajta hosszú inget, ún. tunikát viseltek, hosszú szárú nadrágjuk felett, amelynek a használatát a sztyeppei lovasnépektől tanulták el. A fejfedő nem volt jellemző. Az öltözethez egy szűrőhöz hasonló általvető tartozott, amelynek egyszerűbb változata gyapjúból, a téli pedig prémekből készült. Ezt a ruhadarabot a vállon egy bronzból vagy nemesfémről készített bronz, úgynevezett fibula fogta össze. A derékban vagy a mell alatt övvel összeszorított hosszú, bokáig érő egyberuhában jártak, amelyeket a vállon szintén fibula dí-

szített. Mindkét nem viseletének egyik nagyon fontos darabja volt a derekat körülfogó öv. Ezt az erős és biztonság szimbólumának tekintették. Tarsolyt vagy ehhez hasonló táskát nem használtak, hanem apróbb személyi tárgyait – kést, árat, fésűt és más apróságot – az övre függesztve hordták. A férfiak az övükre csatolva viselték a harci csákányt és a kardot is.

A Duna vonalánál...

Ha jól átgondoljuk, ezeknek az eseményeknek előidézői és gyakran aktív mozgatói a hunok voltak, akikről a 380-as években Ammianus Marcellinus még azt írta, hogy: „...a hunok nemzete, amelyről régi kútfőink csak keveset tudtak, a Maeotis (*Azovi-tenger – megj. Sz. L.*) ingoványain túl, a jeges tenger felé lakik”.

A tudósítás a jelzett időben még tényleg megfelelt a tényállásnak, és, bár a hunok kezükben tartották a Balhas-tótól egészen az Al-Dunáig terjedő területet, néhány tájékozódó portyázástól eltekintve nem mutatkoztak a római birodalom határain. Eleinte az volt a látszat, hogy a rómaiak odaadó szövetségesei az őket fenyegető barbárok elleni küzdelemben, azoknak a féken tartásában, akik előlük igyekeztek helyet szorítani maguknak a biztosabbnak vélt római határokon belül. 405-ben például, egy germán eredetű barbár, akit Radagaisusnak hívtak, maga köré gyűjtött különböző töredék népeket és törzseket, és azok élén, ugyanazon év őszén, elindult a Duna mellékéről (talán éppen a mi tájainkról) Itália felé. Egyrészt a keletről, a hunok irányából jövő nyomás, másrészt a Rómában uralkodó politikai és közállapotok arra a meggyőződésre juttatták, hogy Róma és Itália elfoglalásával megmentheti magát és hozzá csatlakozott alattvalóit a mindegyre közeledő veszélytől. Az Itáliában zajló politikai harcok, amelyek elsősorban a „pogányok” és a keresztények, illetőleg a különböző keresztény áramlatok között dúltak, elősegítették Radagaisus népének útját. A magát elnyomottnak érző pogány lakosság ugyanis határozott rokonszenvvel fogadta a szintén „pogány” jövevényeket, attól eltekintve, hogy azok barbárok és nem római polgárok voltak.

A rómaiá vá vedlett, vandál származású katonai főparancsnoknak, Stilichotnak, volt annyi ideje, hogy összeférceljen egy valamirevaló sereget, amely szembeszállhatott a beözönlő tömeggel, de döntő fontosságúnak mutatkozott az a tény, hogy sikerült neki a hunok segítségét biztosítania. Egyesült erőkkal azután a lassú menetben előnyomuló barbárokat 406 nyarán Firenze közelé-



*Stilicho, nyugatrómai hadvezér.
Elefántcsontból készült dombormű*

ben, Fiesole felett sikerült bekeríteni és kiéheztetésig fogva tartani, mire a hatalmas tömeg megadta magát.

A Stilichót segítő hun csapatok parancsnoka, a kialakulóban levő hun birodalom jobb szárnyának fővezére Uldin volt. Uldin a fiesolei győzelem után a nyugatrómaiakkal katonai szövetséget kötött.

Szokás volt abban az időben, hogy a fontosabb szerződések betartásának biztosítékául a szerződő felek magasrangú túszoikat cseréltek egymás között. Így kerültek akkor a nyugatrómaiak újdonsült fővárosába, Ravennába lóháton, pusztákon nevelkedett hun ifjak, és így került a távoli sztyeppeken hun szállásaira egy magas rangú római hivatalnok fia, Flavius Aëtius. Ez a fényes karrier előtt álló fiatalember az Azovi-tenger partjain ismerkedett meg a nomádok életkörülményeivel és ugyanott barátkozott meg Ruával, az uralkodóval, valamint az akkor még serdülőkorban levő Attilával is. Vele őszinte barátságba került, de a catalaunumi mezőkön történt újbóli találkozásukkor fogcsikorgatva

néztek farkasszemet egymással. Két évvel a szövetség megkötése után, 408-ban Uldin, a hun haderő jobbszárnyának vezetője egy kisebb jelentőségű római erődítmény elfoglalásának kísérletével felborította az egyezményt, és Aëtius visszakerült Ravennába.

Uldin meg gondolatlan támadása nem hozott katonai eredményeket, sőt jelentős veszteségeket okozott a hunoknak. Mégis figyelmet érdemel, mert Uldin támadásának hatására II. Theodosius, aki éppen abban az évben került a birodalom keleti felének a trónjára, elrendelte, hogy Konstantinápoly köré új, erős védőfalat kell építeni. Az elkövetkező ezer évben Constantinus császár fényes városa többször is ennek a falnak köszönhette fennmaradását.

Az V. század első két évtizedében a hun vezértörzs és a fejedelem székhelye még állandóan a Kaszpi-tenger és a Dnyeszter folyó között volt. Egy krónika adatai szerint 412-ben II. Theodosius valamilyen ügyből kifolyólag küldöttséget menesztett Karatonhoz, a hun nagykirályhoz. A delegáció vezetője Olümpiodorosz volt, akinek a jelentéséből meg lehetett tudni, hogy körülményes és veszélyes utazás után, valahol a Don és Volga közötti térségben érte csak el célját. A bizánciak és a hunok közötti viszony akkor békés volt, az utóbbiak még mindig saját portájukon rendezték ügyeiket. Igaz a Kárpát-medence keleti felében már állandó jelleggel ők igazgattak, de csak az alárendelt szerepet betöltő osztrogótok közvetítésével. Ekkor számottevő hun erők a Közép-Duna-medencében még nem voltak. Egészen 422-ig.

...és a Tisza mellékén

422-ben Rua nagyfejedelem vezetésével a hunok váratlanul megjelentek, és amíg a római seregek más, távoli provinciákban voltak elfoglalva, Thrácia területeit kezdték fosztogatni. A támadás a hunok addigi politikájának pálfordulóját jelentette: ettől kezdve szüntelenül támadták és sanyargatták a kelet-római birodalom területeit. És amíg Konstantinápolynak állandóan rettegnie kellett, addig a ravennai udvar szövetségesének tudhatta a félelmetes és még mindegyre erősödő, sőt elbizakodottá váló szomszédot. Ez a megváltozott viszonyulás Theodosius császár irányában azzal az új helyzettel hozható összefüggésbe, hogy a hunok a 20-as években országuk súlypontját áthelyezték a Tisza vidékére. Erre utal az is, hogy a keletrómai csapatok 427-ben elfoglalták Sirmiumot (Sremska Mitrovicát), a kulcsfontosságú átkelőhelyet, és hogy egyúttal megszállták a politikailag hozzá tartozó Pannonia secunda tartomány

területét is. Ezt a területet egyfelől a Duna határolta, másfelől pedig Győr és Slavonski Brod között húzható egyenes fogta közre. Pannóniának ez a része előbb nyugatrómai terület volt, de az összekötő szálak lassan fellazultak. A keletrómaiak viszont, úgy látszik, még bíztak a Duna-határ tarthatóságában, és ezért nem akarták az újonnan érkezetteknek feladni, bár, ez a már gazdaságilag improduktív rész, csak terheket jelenthetett a számukra. Nagy mozgolódás volt ekkor a Duna bal partján és ezért a másikon ajánlatos lett volna megfelelő intézkedéseket tenni. A keletrómaiak azonban még csak sejtették a küszöbönálló eseményeket. Egy kissé a történések mögött kullogtak, mert máskülönben mivel magyarázható, hogy Theodosius küldöttségét még a keleti pusztákra küldi tárgyalásra a hunok királyával, s a követ tér vissza azzal, hogy a hunok központi szállásait többé nem keleten, hanem Pannónia tőszomszédságában, a Tisza mellékén kell keresni.